

Pospíšil, Ivo

[Porter, Robert. Russia's alternative prose]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1995, vol. 44, iss. D42, pp. 152-154

ISBN 80-210-1410-5

ISSN 0231-7818

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108805>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

čtenářského ohlasu v kraji mj. i to, že kniha vyšla svépomocně v tišnovském nakladatelství převážně z příspěvků místních sponzorů.

Co z knihy *Navštivte mne s podzimem* je pak určeno literárnímu vědci? Nepochybnou zásluhou Vlasty Urbánkové je to, že mapuje fond díla A. Pammrové i literaturu o ní, že shromáždila velmi rozptýlené prameny ústní, publicistické a knižní. Proto by kniha mohla sloužit jako výborné východisko případnému autorovi zevrubné monografie. Třebaže se v knize nedočkáme toho, co by nás jako literáty zajímalo asi nejvíce, tzn. soustavného představení a zhodnocení Pammrové literárního a filozofického díla, nepochybujeme o smysluplnosti jejího napsání a vydání. Cožpak jsou literární témata kultivována pouze naší erudicí, nebo také naším zápallem a láskou?

Jitka Bednářová

RUSKÁ ALTERNATIVNÍ PRÓZA

Robert Porter: *Russia's Alternative Prose*. Berg, Oxford/Providence, USA, 218 stran.

Chápu rozdíl mezi *Russia's Alternative Prose* a *Russian Alternative Prose*, ale nevím, proč autor použil právě první možnost: jde o autory výlučně ruské, rusky píšící a dokonce píšící i mimo Rusko. Možná tím chtěl dát najevo obnovenou suverenitu Ruska a jeho literatury již mimo rámec rozpadlého SSSR, snad i složitě strukturovanou návaznost na ruskou literární tradici. Robert Porter je známý britský rusista působící na univerzitě v Bristolu, znalec současné ruštiny a ruské literatury a také češtiny a české literatury (v 90. letech se tamější univerzita stává jedním z menších bohemistických center ve Velké Británii). R. Porter vydal roku 1989 knihu, v níž se již současnou ruskou literaturou zabýval — jmenovala se *Four Contemporary Russian Writers* a obsahovala čtyři literární portréty: Valentina Rasputina, Čingize Ajtmatova, Vladimira Vojnoviče a Georgije Vladimova (dva byli představiteli oficiální sovětské literatury, další z tehdejšího SSSR emigrovali a žili a tvořili v Spolkové republice Německo — viz naši recenzi v čas. *Československá rusistika* 1990, 5, 288-290). Zatímco zde se Porter zabýval víceméně tradiционалистickou ruskou prózou, která vyrůstala z etických modelů literatury 19. století s programovým návratem k předrevolučním hodnotám a ctnostem, k půdě, vesnici, primitivnosti přírodního člověka nebo k satirě na sovětský systém (Vojnovič) či k drásavé reminiscenci stalinských táborů (Vladimov), v nové knize, která už byla napsána a vychází v naprosto změněné světové situaci (pád socialismu ve východní Evropě, rozpad SSSR, potlačení puče v r. 1991, nárůst lokálních válek, ale také totální restrukturační světa a dosavadních lidských hodnot), si všímá tzv. nové vlny v ruské próze, které říká „alternativní literatura“.

Za typicky anglickým poděkováním všem, kteří se o knihu zasloužili, poznámkou a předmluvou následuje úvod, kde autor analyzuje tuto vrstvu současné ruské literatury a ukazuje na terminologický chaos při jejím označování („drugaja proza“, „žestkaja proza“, „novaja volna“, „molodaja proza“ atd.). I když se Porter drží od teorie spíše stranou, je to podle mého soudu víc póza než skutečný stav věcí: autor má výrazné teoretické ambice, ale dává demonstrativně najevo svou „ostrovniť“ skepsi k příliš obecným kategoriím a definicím. Zásadně se nepouští do dalekosáhlého teoretizování, spíše se opírá o ruskou, resp. jinou kritiku, obsáhle cituje a překládá z ruštiny, kombinuje a opatrně rýsuje vlastní závěry. Je dobrým znalcem všech možných sovětských i postsovětských diskusí, např. o avantgardě, postavantgardě, konceptualismu, undergroundu, postmodernismu apod., které vtípně komentuje. Z Epštejnovy studie v čas. *Znamja* (Posle budoušého: o novom soznanii v literature, 1991) excerptuje ideu cyklického vývoje ruské literatury — mimochodem *nihil novi sub sole*. Nutno však dodat, že její nit Porter důsledně, až překvapivě důsledně na důvtipného analytického skeptika, sleduje v celé knize — a přináší to podnětné výsledky. „Nová vlna“, či „alternativní próza“ tu již není izolovaným výtvorem chaotického Ruska, postsovětské země na pokraji propasti, kdy se bortí všechny ideály a kdy se ze Západu importují prvky postmodernismu a dekonstruktivismu, ale jevem, který vzniká primárně autochtonně s konstantní

návazností na kulturu 18. století, na klasicismus a zejména na sentimentalistické žánry, sentimentalistickou senzibilitu a prozaický experiment, na sentimentalistickou metatextovost a parodičnost. Tu je ovšem Angličan Robert Porter jako ryba ve vodě, neboť 18. století je doménou anglické poezie, která tu dožívá svou pozdně klasicistickou fázi (Pope) a plynule přechází v exaltovanou citovost (Gray, Young), a především anglického románu, který se extenzivně (Fielding) i intenzivně (Richardson) rozvíjí a je vzápětí parodován, travestován a mění se ve sternovský metatext — a Rusko tuto tehdy „novou vlnu“ zachytilo neobvykle brzo — nejen v didaxi Radiščevové, ale také v elegantních básních a cestopise Karamzinově, který byl poslušným a uctivým žákem svých anglických, německých a francouzských učitelů (koneckonců cestuje tam v osudovém roce 1789!). A navíc řada britských univerzit nabízí jako program právě 18. století, nemluví o existenci speciálního studijního týmu, který se v Británii 18. stoletím zabývá. Součástí úvodu je také úvaha o aféře kolem almanachu *Metropol* (1978-79).

První analýza s názvem *Shock Therapy* — Aleshkovsky, Sorokin se týká tvorby Juze Aleškovského (nar. 1929), autora próz *Nikolaj Nikolajevič* a *Maskirovka*. Vladimir Sorokin (roč. 1955) se prosadil především jako autor románů *Očered` a Trinadcataja ljubov` Mariny* a povídek. Porter ani nemusel příliš podléhat západnímu feminizmu, když se rozhodl věnovat kapitoly také ruským spisovatelkám — poslední desetiletí bylo na velké talenty vskutku bohaté. Nicméně si všímá i v SSSR kdysi ilegálních feministických aktivit a od nich nenásilně a nedogmaticky odvíjí svou analýzu tvorby Valerie Narbikovové (roč. 1958) s jejím jazykovým a stylistickým experimentem (*Okolo ekolo, Ravnovesije dnevných i nočních zvezd*), Ludmily Petruševské (roč. 1938), autorky próz *Skazki dlja vsej sem`ji, Svoj krug, Vremja noč`* aj., a Taťjány Tolsté (nar. 1951, vnučky ruského prozaika, později berlínského emigranta a nakonec nejoficiálnějšího sovětského spisovatele, hraběte Alexeje Tolstého, známého autora Křížové cesty a Petra I.). Porter dokáže vyhmátnout dominanty jejich tvorby, jejich životní mezníky, které predeterminovaly dílo a jeho stylistické invarianty, včetně kosmopolitičnosti (Tolstá žila a žije víceméně na Západě, zejména v USA). Porter zcela správně uviděl souvislosti s experimentální prózou západoevropskou, s jevy blízkými postmodernismu a dekonstrukci, ale také sovětské skupině OBERIU. I když pak ještě následuje ohňostroj kapitol, kde defilují „hvězdy“ ruského literárního nebe posledních 13-15 let, pokládám — možná příliš vyostřeně — právě tuto „ženskou“ kapitolu za snad nejlepší. Pasáže o Venědiktovi Jerofejevovi (1938-1990) a jeho románu *Moskva-Petuški* doplňuje autor komentáři k sekundární literatuře i úryvky z rozhovorů — využívá přitom — a na mnoha místech — svého zapojení do agilní anglické slavistiky a různých konferencí, kam byli a jsou prominentní Rusové zváni. Západní Evropa a zejména USA je z mnoha důvodů přitahují. Hodně pozornosti věnuje Jevgeniji Popovovi (nar. 1946), který je známý mj. jako autor próz *Ždu ljubvi neverolomnoj* a zejména *Duša patriota* a *Prekrasnost` žizni*. Popovova tvorba dosahuje světového renomé už nikoli jen jako „sovětská“ nebo „postsovětská“ „masochistická“ zajímavost, za jakou někdy současnou ruskou literaturu pokládají naši jsoucí a bývalí rusisté, ale jako soubor děl nové filozofické a morfologické hodnoty, stejně jako některé prózy T. Tolsté. Porter zde neaplikuje klasickou komparatistiku, ale vytváří živelný meziliterární kontext, kde se mihnou Gogol, Zoščenko, ale také Bulgakov, Nabokov a Kafka. Současně vykládá Popovovo dílo i z ruského dobového kontextu tzv. stagnace jako postmoderní hru. Viktora Jerofejeva (nar. 1947) a zejména jeho román *Russkaja krasavica* analyzuje v další kapitole. Rázovitou postavou je Eduard Limonov, emigrant, který se propracoval až na pozici ruského nacionalismu, vynikající prozaik a duchaplný publicista a glosátor, autor próz *Eto ja — Edička, Dnevnik neudačnika, Palač, Podrostok Savenko* (scenérie sovětského Charkova roku 1958), *Molodaj negodjaj* aj., jehož díla mají spíše povrchní „světový“ rozměr. Porter zde uvádí různá jména — včetně M. Formana, ale také ruského klasicisty Tredjakovského a Stendhala. V závěru Porter sumarizuje: „Though we have had to allude frequently to parody, we have also tried to note other attributes of the school. Death and infirmity (especially mental) are recurrent motifs, while two of the more uplifting strands relate to the fairy story and — as frequently occurs in fairy stories — the journey, be it Popov's wanderings around Moscow to reach the epicentre of world history, or Edichka's life on the streets of New York.“ (s. 192). Přitom zdůrazňuje jazykovou novost „alternativní prózy“ a bourání jazykových tabu.

R. Porter umí dobře napsat autorský portrét, uvést jej do souvislosti, používá — sice méně hluboce — srovnání, je novinářsky a esejisticky obratný — jeho kniha je informativně hutná, originální, anglosasky vtipná, ironická. Má však současně všechny atributy seriózní vědecké publikace, jak ji ve střední Evropě chápeme: poznámky, obsáhlou bibliografii a rejstříky. Snad jen přepisy ruských věcí do angličtiny, o nichž se autor v jedné poznámce speciálně zmiňuje, jsou tradičně toporné — snad by už angličtí slavisté měli — nehledě na fonetické potíže — přejít na užívání českého diakritického přepisu, který slavisté jinde v Evropě přijali za svůj, snad by si zvyklo i širší čtenářstvo (pro naše oči dosti kostrbatá slova jako „obobshchestvlenie“). Kniha R. Portera je vynikajícím čtením, je to kvalitní, brilantní vědecká publikace. Současně — u vědomí toho, že Porter do angličtiny přeložil Popovovu Vlastencovu duši (*The Soul of a Patriot*, Harvill, 1994) a neváhá krásně překládat dlouhé pasáže ruských „postmodernistů“ — nelze než si povzdechnout, kolik let zase potrvá, než tuto mezeru v české překladové literatuře (dosud byly přeloženy a vydány skutečně jen zlomky), která vznikla ze známé české lásky k pohybu kyvadla, zaplníme. Pokud vůbec někdy.

Ivo Pospišil